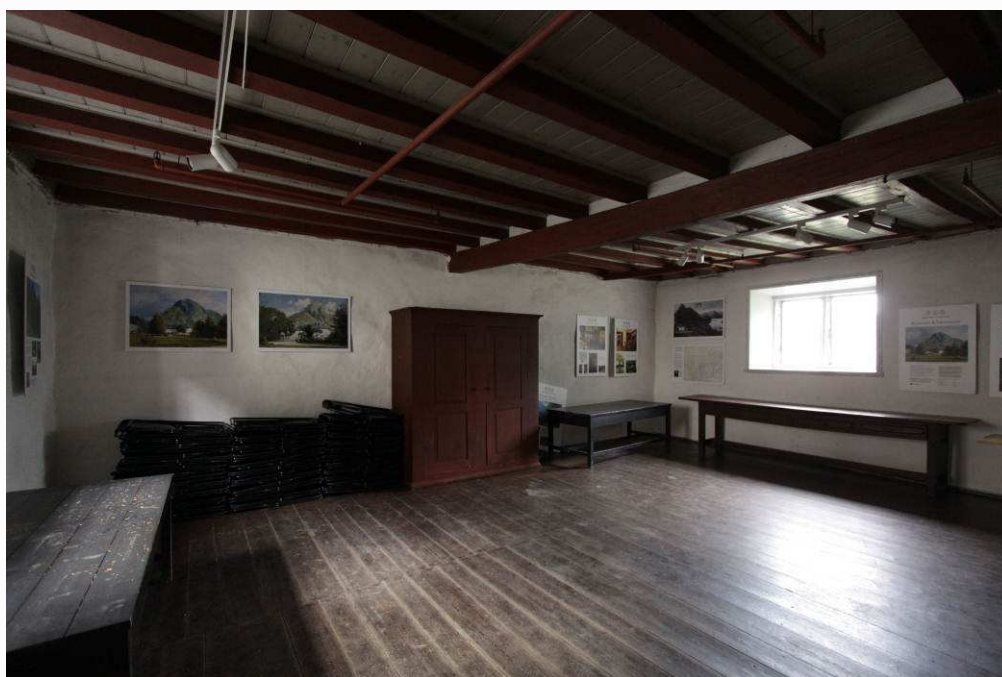

NIKU. Oppdragsrapport. Nr.167/2010

B.f.253. Kvinnherad
Baroniet Rosendal
Rom 119. Borgstuen
Farge- og bygningsarkeologiske
undersøkelser og anbefalte tiltak

Edwin Verweij
Barbro Wedvik

Rosendal. Baroniet. Borgstuen. Foto: JBr. September 2010.

Dato: 29.11.2010
Til: Baroniet Rosendal
Kopi: Riksantikvaren
Fra: NIKU v/malerikonservator Barbro Wedvik
Emne: B.f.213. Kvinnherad. Baroniet Rosendal. Rom 119. Borgstuen.
 Farge- og bygningsarkeologiske undersøkelser og anbefalte tiltak.

Oppdragsgiver: Baroniet Rosendal
Topografisk nummer: B.f.253
Prosjektnummer NIKU: 156.1392.09
Prosjektleder NIKU: Jon Brønne
Tidspunkt: Feltarbeid: 30.11.2009 - 4.12. 2009.
 Rapportering: September – november 2010
Kvalitetssikring: Malerikonservator Jon Brønne og avdelingsleder Merete Winness

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Bakgrunn.....	2
Historikk	4
Metode for undersøkelsene.....	4
Dokumentasjon	4
Resultat av fargeundersøkelsene.....	5
Forutsetning for undersøkelsen i rommet	5
Oppsummering av resultatene.....	5
Periodetabell for rom 119. Borgstuen.....	6
Rom 119. Borgstuen. Presentasjon av utseendet i periode 3.	8
Anbefalte tiltak for rom 119. Borgstuen.....	14
Kilder.....	16
Litteratur.....	16
Arkivalia	16

Bakgrunn

I forbindelse med de årlige undersøkelses- og konserveringsarbeidene NIKU utfører for Baroniet Rosendal, er Borgstuen farge- og bygningsarkeologisk undersøkt. Arbeidene er finansiert av Riksantikvaren. Baroniet Rosendal er fredet. Det innebærer at ingen tiltak som går ut over normalt vedlikehold må igangsettes før tiltaket er godkjent av rette antikvariske myndighet.

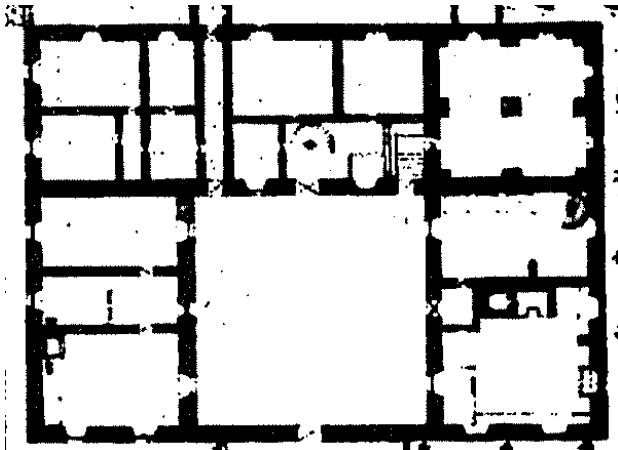
Figur 1. Baroniet Rosendal. Borgestuen sett mot øst. Foto. JBr. 2010.

Figur 2. Baroniet Rosendal. Borgestuen sett mot vest. Foto. JBr. 2010.

Historikk

En Borgstue var en tjenerstue, eller arbeidsfolkenes rom. Det finnes noe arkivmateriale om Borgstuen. Plantegninger finnes fra 1786 (Segelche) og fra 1916/17 (Tvedt og Hauge). Av skriftlige kilder er den tidligste vi kjenner fra birkedommer Anders Lambers besiktigelsesforretning på Rosendal 18 juni 1745: "14. Borgerstuen, der udi 2de fahg mur, forfallent gulv kakelovn?" Neste skriftlige kilde er "Oppteignelser utført av ukjent etter 1745", skriften er tolket av Stephan Tschudi-Madsen i 1964: "Borge-stuen. Derudi findes een (o)gs(aa) ubrukelig Jern bieligger Kacklovn, i hvis sted dend skal indsettes som findes på det saakaldede Baron Kammeret. Trende løse benck og trende ordinaire borde, idu Stuen er de 2de Vinduer med Jernstenger for, dørren har klinck og ingen laas." Deretter nedtegnelser av Rosenkrone +1836: "1832: Nye Vinduer i Borgstuen"

Figur 3. Baroniet Rosendal. Segelches plantegning 1786. Riksantikvarens arkiv.

Metode for undersøkelsene

Fargeundersøkelsen ble gjort ved lagvise avdekkinger og registrering av malingslag (fargetrapper), samt kontrollprøver med skalpell på bygningselementene og vurdering av overflater i feltmikroskop på stedet.

Veggtrekk og sekundært listverk ble løsnet. NIKU har valgt å begrense disse inngrepene til det omfanget vi mente var helt nødvendig for å forstå og tolke bygnings- og fargehistorien i rommet. Hvis det ved eventuelle fremtidige undersøkelser eller gjennom istandsettings- og restaureringsprosessen blir utført en mer omfattende avdekking av bygningsdeler, kan det komme fram nye detaljopplysninger om bygnings- og fargehistorien i Hagestuen.

Fargeundersøkelsen ble i hovedsak utført i dagslys. Resultatet av undersøkelsene er i hovedsak basert på funn på stedet. Det er i tillegg tatt ut materialprøver i rommet. Prøvene er undersøkt ved NIKUs laboratorium i Oslo.

Dokumentasjon

Lagskjema

Malinglagene som er funnet på de undersøkte bygningselementene er ført inn på NIKUs lagskjema for fargeundersøkelser. Disse oppbevares hos NIKU.

Fargeregistrering

Fargeregistrering ble gjort ved bruk av NCS - S systemet, som er et system for fargebeskrivelse.¹ Fargekodene skal i de fleste tilfellene oppfattes som veiledende, ettersom

¹ Natural Color System® Index 2004

det sjelden er mulig å finne én NCS-S kode som fullstendig samsvarer med den avdekkete fargen. Dersom det er oppgitt to koder med skråstrek mellom, anses fargen å ligge mellom de to kodene. Det må også tas høyde for at de avdekkete malingene gjerne er skitne, avblekete og nedslitte, og at fargene derfor kan se annerledes ut enn da malingene ble påført. Oljen i oljebaserte malinger gulner dessuten når den ikke utsettes for lys. Det betyr at de fargene som avdekkes vanligvis er for varme eller gule i forhold til hvordan de opprinnelig har vært. Dette er særlig kritisk for blå og grå farger. Oljen vil blekes når fargen står fremme i lyset.

Ved en oppmaling bør de fargene som anbefales i denne rapporten rekodes etter flere måneders, helst ett års bleking.

Materialprøver

Ved uttak av materialprøver for undersøkelse i mikroskop er opplysninger om bygningselement, sted, bunnmateriale og øverste fargelag notert og ført inn i NIKUS register over materialprøver. Materialprøvene oppbevares hos NIKU.

Fotografier

Interiørene er fotodokumentert med digitale fotografier av konservatorene i prosjektet. Det er tatt oversiktsbilder av rommet før undersøkelsene. Det er videre tatt fotografier under undersøkelsene for å dokumentere funn. Fotomaterialet er systematisert med en navngitt fil for hvert enkelt rom. Alle relevante fotografier vil bli vedlagt den endelige sluttrapporten for alle arbeidene på Baroniet Rosendal.

Resultat av fargeundersøkelsene.

Forutsetning for undersøkelsen i rommet

Ny kunnskap om rommet og retningslinjer for fremtidig oppussing og vedlikehold.

Oppsummering av resultatene

Rommet har så vidt vi vet sin opprinnelige utstrekning. Det er utført få oppussinger.

På Segelches tegning fra 1786 finnes det en trapp i SV hjørne av rommet. Denne trappen gikk opp til dagligstuen(n)/ dagens rom 217. Vi vet ikke om den var der opprinnelig eller om den kom til senere. . I "Rosendal – baroni og bygning" s. 42 menes det at denne trappen kom til i siste halvdel av 1700-tallet. På tegningen fra 1916/1917 er trappen borte. På denne tiden er rom n blitt et soverom, og behovet for en trapp ned til Borgestuen er antagelig borte. Trappen ble fjernet samtidig eller før himlingen fikk stubbloft av perlestaffpanel. Panelet dateres til ca 1850-1860. I "Rosendal – baroni og bygning" s. 58 antas det at trappen ble fjernet samtidig som Hoff Rosenkrone fikk laget den nye trappen i østfløyen, i første halvdel av 1800-tallet.

Utfra diskusjoner på 1950-tallet vet vi at rommet den gang var delt i to med en skillevegg i retningen N/S. Skilleveggen ble fjernet, antagelig på 50-tallet. Verken tegningen fra 1786 eller tegningen fra 1916-17 viser et oppdelt rom. Vi kunne se negative malingspor under midtbjelken etter skilleveggen. Tak og bjelker har ikke blitt malt etter at skilleveggen ble fjernet. Vi vet ikke hvor lenge skilleveggen hadde vært der da den ble fjernet, men antagelig kom den til etter plantegningen fra 1916/17.

Kakkellovnen som omtales både i Birkedommer Anders Lambergs besiktigelsesforretning på Rosendal 18 juni 1745 og i en ukjents oppteignelser etter 1745 finnes ikke i rommet i dag. I "Oppteignelser utført av ukjent etter 1745" kalles ovnen en "ubrukkelig Jern bieligger Kacklovn" som ble planlagt byttet ut med ovn fra Baronens kammer. På Segelches plantegningen fra

1786 man kan se en ovn, mest sannsynlig en bilegger, siden den er vegg i vegg med ovnstedet i kjøkkenet. På tegningen fra 1916/17 er ovnen borte. Rommet har i dag en to-etasjers støpejernsovn fra Bærums Verk fra perioden 1810 – 1820.

Om døren skrives det i “Oppteignelser utført av ukjent 1745” at “Døren har klinch og ingen laas.” Dette kan stemme med metalldelene på dagens dør. Men treverket i døren er trolig nyere enn metalldelene, kanskje fra tidlig 1800-tall.

På Segelches tegning fra 1786 har rommet vindus- og døråpninger på samme sted som i dag. De nye vinduene som Rosenkrone omtaler som satt inn i 1832 kan være vindusrammene mot gården. Disse har tresprosser. Mot vest er det eldre blyinnfattede vinduer, som i kjøkkenet. Dette er antagelig opprinnelige vinduer fra 1665.

Resultatene fra undersøkelsene er presentert i tabellform. Tabellene er satt opp slik at den kan leses vertikalt for å få oversikt over rommets utseende i en gitt periode, og horisontalt hvis man vil se de enkelte delelementenes utseende gjennom alle registrerte perioder.

Alle anbefalte perioder og tiltak er merket med blått og *kursiv* i tabellen. Anbefalte farger er angitt i koder som refererer seg til NCS S - systemet. Begrunnelser for de anbefalte tiltakene står beskrevet på side 14.

Periodetabell for rom 119. Borgestuen.

Perioder	1	2	3		4	5
	1665 Ludvig Rosenkrantz	Før 1786?	<i>Mellom 1832 og 1902</i>	1958 Rommet står avdelt (Kraft)	1967?	Dagens
Tak		Mørk grå. Blålig? Trapp fra rom 217	<i>Nytt stubbloft. Perlestaff. 2500-N/ 2502-B</i>		→	→
Taklist			<i>Ny. 2500-N/ 2502-B</i>		→	→
Bjelker		Mørk grå/svart	<i>Rød, litt gråere enn 4040-Y80R (jmf yttergang)</i>	Rød 4050-Y80R/ 5040-Y80R (ingen oppmaling etter at skilleveggen ble fjernet)	→	→
Stussbrett-list			<i>Ny. Umalt, evt kalket som vegg.</i>		Brun, lys 3050-Y20R	→
List mellom bjelkene i takflaten			<i>Ny. 2500-N/ 2502-B</i>		→	→
Vegg	Grå? Kalket	Grå? Kalket	<i>Hvit kalket</i>		Hvit kalket	Hvit kalket
Vindu	Grå, varm 4502-R	Mørk grå 5500-N/ 6000-N	<i>Blåhvit 1500-N</i>		Hvit 1000-N / 1500-N	→

Vinduskarm	Grå, varm 4502-R	Mørk grå 5500-N/ 6000-N	<i>Blåhvit 1500-N</i>		Hvit 1000-N / 1500-N	→
Vindusmyg	Grå, varm 4502-R	Mørk grå 5500-N/ 6000-N	<i>Blåhvit 1500-N</i>		Hvit 1000-N / 1500-N	→
Vindusgerikt			<i>Ny. Blåhvit 1500-N</i>		Hvit 1000-N / 1500-N	→
Dør			<i>Mørk ådring 8010-Y30R</i>		Brun, lys 3040-Y20R/ 3050-Y20R	Brun, lys. Litt mindre grønn enn 3040-Y20R
Dørgerikt			<i>Mørk ådring 8010-Y30R</i>		Brun, lys 3040-Y20R/ 3050-Y20R	Brun, lys. Litt mindre grønn enn 3040-Y20R
Fotlist			<i>Ny. Umalt.</i>		Brun 5030-Y20R/ 5030-Y30R	→
Gulv			<i>Nytt. Trolig umalt.</i>			Lakket

Rom 119. Borgstuen. Presentasjon av utseendet i periode 3.

Periode	3 1836? 1902?
Tak	<p>Åpent med synlig bjelkelag. Nytt stubbloft med perlestaff. Bred, tidlig perlestaff. Fallende bredder. Trolig 1850-1860. Profilert list mellom bjelker. Kun et malinglag. Malt blålig hvit med oljefarge.</p> <p>En gang før 1916/17 ble en trapp ned fra rom 217 lukket. Trappen befant seg i sørvestre hjørne av rom 119. På bildene under ser man området med den tidligere trappeåpningen.</p>

	 <p>De tre sørligste bjelkene i den gamle trappeåpningen har blitt skjøtet på med innkassinger av profilerte bord da åpningen ble tettet.</p> <p>I en glippe mellom stubbordlist og innkassing kan man se inn til bjelkenes kuttete overflate mot den gamle trappeåpningen. Den er mørk grå/svart. Se bildet over.</p>
Bjelker	Malt røde med oljefarge, trolig samme overflate som står fremme på bjelkene i yttergangen
Stussbrettlist	Umalt
Vegg	Kalket, hvit
Vindu	Rommet har to vinduer, ett mot vest og ett øst.

Mot vest

Mot øst

Vindusrammene i vinduet mot vest, med blyinnfattede ruter, er eldre enn rammene i vinduet mot øst. Midtposten er den samme på de to vinduene. Begge vinduene er hengslet på midtposten. Rammene i vinduet mot øst er antagelig fra 1832, jmf. Stephan Tschudi-Madsen (1965) s. 4, nedtegnelser av Baron C.H. Rosenkrone + 1836: "1832: Nye vinduer i Borgstuen."

Bildene ovenfor er fra vinduet mot vest. Til venstre krok i sidekarm, til høyre krok på midtpost.

Malt blålig hvit med oljebasert maling.

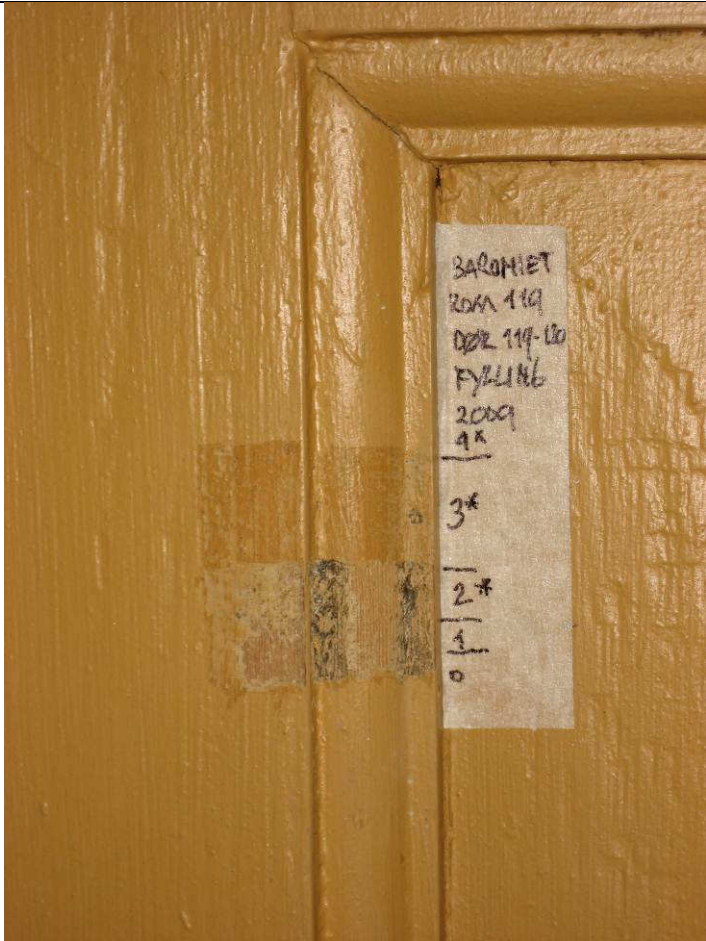

Vinduskarm	Malt blålig hvit med oljebasert maling
Vindusforing	Malt blålig hvit med oljebasert maling
Vindusgerikt	Malt blålig hvit med oljebasert maling
Dør	Døren er på sitt opprinnelige sted, med opprinnelige beslag.

Døren dateres til 1800-1825.

Hengsler, beslag og klinke er dørens opprinnelige beslag

	 <p>Vi fant rester av mørk ådring både på dørblad og gerikt. Laget er trolig blitt skrapet ned.</p>
Dørgerikt	Mørk ådring som på dørblad.
Fotlist	 <p>Fotlistens profil er fra 1800-1825. Kun ett lag maling.</p>

Gulv	1800-1825. Ligger nord syd. Skjøt midt på. Fallende bredder, noen bord topprot. Festet med smidd spiker med flatslätte hoder.
Ovn	Empireovn fra Bærums Verk. 1810 – 1820.

Anbefalte tiltak for rom 119. Borgestuen.

NIKU anbefaler å tilbakeføre rommet til periode 3, altså etter at trappen ned fra rom 217 er fjernet og stubbloftet med listverk er satt opp. Dør, vindu på østveggen, gulvlist og gulv er trolig også fra periode 3.

Bjolkene skal ha samme rødfarge som bjolkene i yttergangen. For å kunne rekonstruere det som antagelig er en ådring på døren må et større felt avdekkes.

Periode 3. Tabell over anbefalte tiltak og farger.

Bygnings- element	Tiltak /Farge	Malingstype/ Materialer	Foreløpige NCS koder
Tak/stubbløft	Alle overflater skrapes og rengjøres forsiktig. Males lys blågrå.	Linoljemaling	2500-N/ 2502-B
Bjelker	Alle overflater skrapes og rengjøres forsiktig. Males rød.	Linoljemaling	Litt gråere enn 4040-Y80R. Jmf bjelker i yttergang.
List mellom bjelker	Alle overflater skrapes og rengjøres forsiktig. Males lys blågrå.	Linoljemaling	2500-N/ 2502-B
Stussbrettlist	Males lys blågrå som tak	Linoljemaling	
Vegg	Hvit	Kalk	
Vindusramme mot øst	Alle overflater skrapes og rengjøres forsiktig. Blåhvit	Linoljemaling	1500-N Glans 25-30
Vindusramme mot vest	Blyinnfatning. Ettersees av glassmester med kompetanse på blyvinduer. Ingen deler må skiftes, kun repareres og evt. konserveres.		
Vinduskarm	Alle overflater skrapes og rengjøres forsiktig. Blåhvit	Linoljemaling	1500-N Glans 25-30
Vindusgerikt	Alle overflater skrapes og rengjøres forsiktig. Blåhvit	Linoljemaling	1500-N Glans 25-30
Dør	Mørk ådring Bør undersøkes videre før rekonstruksjon	Linoljemaling?	8010-Y30R
Dørgerikt	Mørk ådring Bør undersøkes videre før rekonstruksjon	Linoljemaling?	8010-Y30R
Fotlist/terskel	Maling fjernes.	Impregneres og vaskes med grønnsåpe	
Gulv	Renses fullstendig for gammel boning og olje. Dette gjøres trolig best ved først å benytte et spesialmiddel for fjerning av bonevoks, og deretter vaske med soda eller såpesponsoppløsning. Det må ikke brukes mye vann, men likevel må etterskyllingen gjøres ordentlig. Deretter vurderes det om gulvet må	Impregneres og vaskes med grønnsåpe	

	<p>skal slipes meget forsiktig! for å få det helt rent, eller om det er tilstrekkelig å rengjøre gulvet med et avfettende middel som ikke misfarger treverket. Fjerning av bonevoks og vask prøves ut først, eksempelvis i nordøsthjørnet.</p>		
--	--	--	--

Kilder

Litteratur

- Hopstock, C. og Tschudi Madsen, S.; 1965 Rosendal, Baroni og bygning, Universitetsforlaget
- Brønne, Jon: 1999. Baroniet Rosendal i Kvinnherad kommune, Hordaland. Delprosjekt 1: Undersøkelser, tilstandsbeskrivelse og forslag til tiltak i 24 utvalgte rom i slottet. NIKU Oppdragsmelding 079.

Arkivalia

Arkivalia hentet fra Riksantikvarens arkiv og Baroniet i Rosendals arkiv:

- Baroniet Rosendals arkiv. Mappe 3. C.H. Rosenkrone, etter 1836. *Opptegnelse over reparasjoner samt atskillig Nyt anskaffet, Rosendals hovedbygning med tilhørende udhuse samt Kirken og Broer vedkommende.*
- Finn Krafft: Fargeundersøkelser Rosendal, 1958. Riksantikvarens arkiv.
- Stephan Tschudi -Madsen "Opptegnelser utført av ukjent etter 1745". Opptegnelse fra undersøkelse på Rosendal 23-28. februar 1964.
- Halvor Vreim; "Bygningsmessig istandsetting og restaurering av rommene i "Borgen", Stamhuset Rosendal, nå den Weis-Rosenkronske stiftelse, Kvinnherad, rapport juli 1958, Riksantikvarens arkiv.
- Egil Dahlin. Fargesetting og besiktigelse i forbindelse med restaurering og oppussing av spisesalen c, kontoret g og havestuen l. 28.10.1967. Riksantikvarens arkiv.

Oslo 29.11. 2010

Barbro Wedvik
Malerikonservator